

O PROVOCARE A LUI MIHAI DRĂGĂNESCU

Ana BAZAC¹

ana_bazac@hotmail.com

ABSTRACT. The paper aims at demonstrating that Mihai Drăgănescu's structural-phenomenological ontological model, although might include a fundamental conscience, does not accept the existence of God. And, even though God might be the name of this fundamental conscience given by religion, the model as such does not legitimate religion as social instrument and practice.

This doesn't mean that within this model there would not be place for mystery, unknown, space for intuitions related to more than that certified by the positivist science. On the contrary, just through this space the model is valuable. The focus on this challenging attitude is the result of the philosophical demonstration of Mihai Drăgănescu's materialism and epistemological approach. The tension between science and philosophy led the author to develop his model where the unity of matter and information generates a perspective and specific concepts which surpass the traditional structural science.

KEYWORDS: Mihai Drăgănescu, ontology, science, matter, information, religion, transcendence.

Introducere

Insistența cu care Mihai Drăgănescu a subliniat caracterul material al lumii nu se datorează nici presiunii ideologice a sistemului în care a lucrat și nici perspectivei pozitivistice a inginerului mărginit de fapte materiale. Curiozitatea l-a determinat să meargă repede de la inferențele legate de lumea vizibilă la „profunzimi”. Acestea l-au interesat și exersarea acestui interes a fost ceea ce a conturat filosofia sa.

Lumea este materială, desigur. Dar profunzimile ei? Nu discuția detaliată asupra răspunsurilor lui Mihai Drăgănescu este intenționată

¹ Prof. dr., Universitatea Politehnică, București.

aici². Să notăm doar că obiectivul de a pătrunde în profunzimi a dus la sesizarea unor trăsături ale acestora, transmise și transmisibile omului cunoscător. Aceste trăsături sunt *ortosensurile*. Nu din prețiozitate a simțit nevoia Mihai Drăgănescu să creeze cuvinte noi, ci pentru că ele corespundeau noilor aspecte sesizate. Omul este cel care dă sensuri lumii, iar lumea are sensuri numai pentru o ființă gânditoare. Sensurile merg către lume de la această ființă care, desigur, se ciocnește de lume și se întrepătrunde în lume, dar el este cel care simte până în cele mai adânci străfunduri ale sale aceste întrepătrunderi și el este cel care gândește asupra lor. Pentru om, lumea este numai așa cum el o înțelege, iar înțelesurile sunt trimise de el, ca niște raze, către lume, din nou se ciocnesc, se verifică și se falsifică, oricum se îmbogățesc: și tot așa mereu. Aceste înțelesuri sunt *sensurile*.

Dar cum de poate omul să înțeleagă ceea ce este în adâncul lumii pe care el o descoperă mereu? Deoarece lumea însăși permite descoperirea sa. Mai mult, deoarece această descoperire nu este specifică decât în sens omenesc – deci decât sub forma de sensuri omenesti – omului: în rest, lumea se descoperă pe sine, fiecare părticică din ea descoperă celelalte părticele prin faptul că interacționează. Inter-relațiile dintre toate lucrurile din lume, dintre toate ființele vii și existența neînsuflețită, sunt ceea ce asigură „sensurile” pe care fiecare parte ce vine în contact cu lumea le capătă și, astfel, și evoluția spre capacitatea de semnificare a omului.

Dar cum de lumea permite descoperirea sa? Cum este alcătuită lumea, dincolo de culorile ei caleidoscopice care scaldă ochii omului? Inginer fericit prin descoperiri la nivelul microelectronicii, Mihai Drăgănescu a mers, pe linia fascinației față de informație, la „speculația filosofică plauzibilă”³ a unității *ab initio* a materiei și a informației (caracterul informațional al materiei și substratul material al informației), unitate ca relație de „computație” și, în același timp, de includere reciprocă⁴. La nivelurile cele mai profunde ale existenței,

² Între aceste răspunsuri, *materia profundă* – concept care include, în același timp, un sens ontic (substratul profund) și un sens mental, încă neexperimentat, neclar, doar intuit.

³ Mihai Drăgănescu, *De la filosofia la știința mentalului*, 1997, http://www.astech.ro/documentatie/DE_LA_FILOSOFIA_LA_STIINTA_MENTALULUI.doc

⁴ Inteligența însăși fiind „o proprietate informațională a unor structuri informaționale” materiale care, aplecată asupra și în unitate fiind cu „potențialitățile infinite de informații profunde ale lumii materiale”, este

tocmai această unitate a informației și a materiei dă *ortosensurile*, „mesajele” date de această unitate în mișcarea și transformarea sa.

În treacăt fie spus, aserțiunea lui Mihai Drăgănescu nu era doar o speculație filosofică: știința dăduse deja demonstrații ale unității dintre informație și materie⁵. Dar aceste demonstrații trebuiau interpretate filosofic, adică trebuia legată unitatea dintre informație⁶ și materie de capacitatea de cunoaștere a omului asupra acestei unități. Iar legătura era aceea a *sensurilor* pe care le înțelege și le dă omul: din profunzimile lumii materiale – adică ale *informateriei* – sensurile create de om nu puteau decât să fie cele asupra celor mai profunde unități dintre materie și informație, *ortosensurile*. Aceste cele mai profunde unități înseși converg și se deschid spre unitatea materie-informație a minții, cunoașterea și crearea sensurilor înseși fiind rezultatul unor relații și operații de facturi deosebite, structurale și fenomenologice, *unite*. Științele nu au ajuns încă, a arătat Mihai Drăgănescu, la demonstrații științifice nici ale unității dintre demersul fenomenologic și cel structural al minții umane – deci nici despre modalitatea prin care se realizează capacitatea minții de a *înțelege lucrurile așa cum apar ele în conștiință în urma experienței/prin experiență* și nici despre modalitatea prin care se unește această capacitate cu rezultatele ei, sensurile – și nici ale unității profunde dintre materie și informație. De aceea, nevoie fiind, desigur, de aceste științe – concret, de fizică, pentru înțelegerea profunzimilor lumii materiale –, problemele unităților de mai sus puteau și trebuiau să fie desfășurate în planul filosofiei. Mihai Drăgănescu a ajuns la *filosofia științei* (studiile punând în evidență direcția de lărgire a metodologiei științei⁷ și, ca urmare, direcția unor

capabilă de o „imagine nouă asupra ineputabilității materiei”; citările din Mihai Drăgănescu, „Cuvânt înainte”, *Profunzimile lumii materiale*, București, Editura Politică, 1979, pp. 10, 11, 12.

⁵ „Rolul moleculelor informaționale, în special al celor care *transmit semnale*, este pus în evidență în organisme, de mult timp, și se cunosc multe tipuri de asemenea molecule”, Mihai Drăgănescu, *Procesarea mentală a informației*, 1997, <http://www.racai.ro/~dragam/ZECE12.HTM>

⁶ Ba chiar, pe de o parte, „este posibil ca noțiunea de informație să nu fie totuși suficientă pe lângă ceea ce cunoaștem în prezent sau să impună noi aprofundări”, iar pe de altă parte, „informația se va dovedi mai profundă decât apare astăzi”, Mihai Drăgănescu, „Cuvânt înainte”, *Profunzimile lumii materiale*, p. 21, 19.

⁷ Mihai Drăgănescu, *Procesarea mentală a informației*, 1997, <http://www.racai.ro/~dragam/ZECE12.HTM>

noi repere științifice sigure) de la sentimentul că nivelul de atunci al științei nu mai era suficient și, prin filosofia științei, la *ontologie*⁸.

Nivelul științei și structural-fenomenologicul

Structura este o imagine logică a logicii lucrurilor. Este o modelare a unor trăsături ale obiectelor (materiale dar și spirituale) așa cum interacționează acestea. Sigur că se poate spune cu îndreptățire că – indiferent de modul cum privesc oamenii sau, mai corect, dincolo de acest aspect – logica lucrurilor însăși determină ca lumea să poată fi sesizată sub formă de structuri, din moment ce acestea „funcționează”, adică științele, tehnica și, în fond, întregul comportament al omului sunt eficiente, răspunsurile fiind, în general, corespunzătoare structurilor de gândire avansate. Și tocmai de aici a pornit Mihai Drăgănescu: de la structura materiei, așa cum apare ea în știință.

Dar ceva i s-a părut insuficient: tocmai faptul că, dincolo de aceste structuri, mai era ceva. După cum se știe, oamenii rețin în conștiința lor fenomenele care, înainte de a se ordona, se prezintă ca niște fulgurații. Știința a fost mereu tocmai efortul de a ordona fenomenele, de a sesiza scheme de relații și trăsături din puncte de vedere din ce în ce mai fine. Aceste scheme constituie structurile⁹, știința urmărind mereu tocmai înțelegerea modului cum se structurează lumea (ca structuri în structuri, ca structuri suprapuse, intersectate, opuse). Dacă este așa, cum se poate suprapune cunoașterea științifică a structurilor pe lumea reală, scânteiere de n fulgurații? Cum se poate sesiza mai profund această lume reală? Așadar, plecând de la imaginea logică, științifică a oamenilor despre lume, se ajunge la același sentiment: cel al *insuficienței tiparului actual al cunoașterii științifice ca atare*.

Kant considerase că omul nu poate cunoaște esența lucrurilor (lucrul în sine), ci doar fenomenul, așa cum ajunge în conștiință: se pare că structurile sunt numai rezultate ale ordonării, cu mijlocele minții

⁸ Modelul său filosofic este o întemeiere a noului tip de știință, structural-fenomenologică (singura care cunoaște sistematic și cu mijloacele ei specifice, adică demonstrează prezumția filosofică a unității materiale a lumii: „înainte de a se încerca asemenea abordări în știință, se simte nevoia unei proiecții filosofice de defrișare a terenului, chiar cu riscul de a crea o viziune mai hazardată”, Mihai Drăgănescu, „Cuvânt înainte”, *Profunzimirile lumii materiale*, p. 18.

⁹ „Structuralul este necesar pentru semnificație, fenomenologicul pentru sens”, Mihai Drăgănescu, *Conștiința fundamentală a existenței*, 1997, http://www.racai.ro/~dragam/CONSTF_1.HTM.

(separare, discernere, sinteză, revizuire etc.), a lumii fenomenale¹⁰. Referitor la această judecată, pentru Mihai Drăgănescu nu se puneă vreo problemă deosebită: știința structurală era/este capabilă să depășească diferența dintre esență și fenomen: *dar numai până la punctul în care ea își avertizează ei înșiși că pattern-ul structural nu este suficient pentru a cunoaște semnălele sau mesajele venite din profunzimi*¹¹ cunoașterii și ale lumii. Știința trebuia, a considerat Mihai Drăgănescu, să devină structurală și fenomenologică totodată: acest din urmă caracter desemnând o capacitate, încă inexistentă, a științei de a uni modalitatea structurală de prindere a esențelor¹², deci imaginile din mintea umană, cu situația reală a semnălelor existente în profunzimi. Fenomenologicul se referă aici la modul cum apare conștiinței ansamblul cunoașterii dincolo de structuri¹³. Caracterul fenomenologic al științei însemna, pentru autor, capacitatea științei de a cerceta „fenomenul” lui Husserl în legătură cu mesajele transmise din profunzimi.

Așadar, cum sunt aceste profunzimi, căci tocmai profunzimirile relevă/explică unitatea dintre materie și informație?

¹⁰ La Kant, cunoașterea obiectului are loc prin focalizarea asupra subiectului, cu alte cuvinte este evidențiată dependența cunoașterii obiectului de cadrul cognitiv (de aceea, se evidențiază limitele acestui cadru și se schițează un model de integrare a limitelor într-un cadru cognitiv mai fertil).

¹¹ Mihai Drăgănescu, *L'Universalité ontologique de l'information*, 1996, <http://www.racai.ro/books/draganescu/tdm.html>, <http://www.racai.ro/books/draganescu/chap3-3.html>

¹² Pluralitatea structurilor reflectând, în fond, pluralitatea „esențelor” lucrurilor.

¹³ Mihai Drăgănescu, *The Frontiers of Science and Self-Organization*, 2000, <http://www.racai.ro/~dragam/Frontiers.html>: „Ce este fenomenologic? Referitor la om – tot ce ține de experiență (*experiential*) și *qualia*. El este, în general, o sensibilitate a materiei, a unui tip fundamental de materie (informaterie). Această sensibilitate este un proces fizic și fiecare manifestare elementară a sa este de asemenea o informație fenomenologică. Este un sens fenomenologic. În mediul său propriu (informateria), generarea sensurilor fenomenologice nu poate fi descrisă formal, ea este un proces ne-formal. În consecință, fenomenologia este definită ca domeniul de investigare, cunoaștere și practică a experienței și sensurilor fenomenologice în general”. Virgil Ciomoș, *De la experiența sublimului la starea de excepție*, București, Paideia, 2006, p. 218, reamintează că fenomenologia este o filosofie a „dezvăluirii”. Mai înainte, Mihai Drăgănescu, „Argument”, *Inelul lumii materiale*, pp. 9, 10, va sublinia slăbiciunea perspectivei structurale (căreia i-a contrapus, din 1972 începând, propria ipoteză filosofică): de a nu putea „explica informația, procesul mental și fenomenul vieții”, adică de a nu putea explica simultan „viul și neviul, procesele mentale și informaționale, psihologice și spirituale”, adică tocmai „unitatea materială a lumii”.

Modelul ontologic

Filosofia, aș defini-o eu, dă modele de sensibilitate față de om¹⁴, ceea ce înseamnă, desigur, față de lumea omului. Omul este sensibil față de el însuși și față de întreaga lume, iar filosofia sapă făgașe pentru modurile de manifestare ale acestei sensibilități, pentru modurile de interpretare ale acestei sensibilități. Din aceste făgașe înmuguresc științele care construiesc demonstrații legate de concepte și de consecințele fenomenelor: cunoașterea ordonată, logică, falsifiabilă. Dar filosofia este necesară – ea s-a dovedit astfel, oricum – și înainte de știință și în timpul ei și după evidențierea adevărurilor ei. Ea este necesară tocmai și numai în măsura în care nu este obscură – ci corespunde standardelor de claritate și rigoare – și nu se transformă în „patafizică”¹⁵.

Cam așa a gândit și Mihai Drăgănescu. Rolul filosofiei este, credea el, *de a prefigura direcțiile pe care trebuie să meargă cunoașterea științifică*: deoarece obiectivul omului este cunoașterea, și nu cunoașterea printr-un instrument, important este ca instrumentele să se ajute și să convergă spre același țel. „Din momentul în care se vor găsi puncte de reper științifice, în afară de cele pe care le aduce știința neo-structurală contemporană, dar care sunt insuficiente, atunci se va trece de la etapa filosofiei mentalului, la aceea a teoriilor științifico-filosofice ale mentalului”¹⁶. Din momentul în care se va trece de la științele de astăzi, structurale, la științe structural-fenomenologice, ele însele vor îngloba judecăți filosofice anterioare și vor deschide calea altor prefigurări filosofice. Aceste științe vor fi „integrative”, iar modelul lor, creat în cadrul filosofiei științei, include și o componentă filosofică¹⁷.

¹⁴ Dar și Mihai Drăgănescu, *L'Universalité ontologique de l'information*, 1996, <http://www.racai.ro/books/draganescu/tdm.html>, <http://www.racai.ro/books/draganescu/chap11.html>, a considerat că „filosofia este o punte între știință și poezie”. „Definiția” mea privind modelele de sensibilitate include, desigur, precizarea – subînțeleasă aici – a modelelor transpuse în raționamente a căror rigurozitate este științifică, iar deschiderea lor invită la a merge mai departe. Acest mers mai departe nu este poezie decât într-o exprimare metaforică. De-altfel, prin observația de mai sus, Mihai Drăgănescu a semnalat că a definit filosofia metaforic: iar definiția metaforică nu trebuie niciodată să fie disprețuită.

¹⁵ Pataphysics, <http://en.wikipedia.org/wiki/Pataphysics>

¹⁶ Mihai Drăgănescu, *De la filosofia la știința mentalului*, 1997, http://www.astech.ro/documentatie/DE_LA_FILOSOFIA_LA_STIINTA_MENTALULUI.doc

¹⁷ Menas Kafatos, Mihai Drăgănescu, *Preliminaries to The Philosophy of Integrative Science*, Academy of Scientists-Romania, e-book, (MSReader), Academy of Scientists, Romania, 2001.

Dar deocamdată, filosofia este necesară tocmai pentru a da *modele ontologice* ale unității dintre informație și materie și dintre această unitate și unitatea mentalului. Dacă fizica cuantică nu este suficientă pentru a explica în ce mod are loc procesarea informației, fiind doar o fizică a structurilor, este nevoie de o fizică nouă, structural-fenomenologică totodată. Nevoia însăși este mai bine explicată, deocamdată, de filosofie¹⁸.

Așadar, este vorba despre o conștiință acută a complementarității științei cu filosofia: tocmai pentru a înfrunta necunoscutul. Pe de o parte, necunoscutul este infinit – tocmai pentru că materia în mișcarea sa este infinită. Pe de altă parte, necunoscutul nu este impenetrabilul care copleșește cunoașterea: dincolo de atractivitatea misterului ca metaforă, el este numai „necunoscutul despre care nu avem nici o idee”¹⁹ dar care poate fi înfruntat. În urma înfruntării apare certitudinea sau chiar incertitudinea care „arată numai nesiguranța unor concepte sau modele”²⁰. Concret, „dacă procesele mentale nu pot fi explicate prin ingredientii structurali ai materiei și cum știința structurală nu recunoaște alți ingrediente, mentalul conține ceva de ordinul misterului care nu poate fi cunoscut”²¹. De aceea, pentru a nu reduce misterul (științific, deci nemetaforic) la incognoscibil, filosoful oferă un model (filosofic doar) al misterului de tip cognoscibil, cel al științei structural-fenomenologice capabilă să integreze unitar profunzimile de ordini diferite ale lumii materiale/întregii existențe. Modelul demistifică misterul care va fi, pentru știința structural-fenomenologică, doar materia experiențelor viitoare.

Modelul ontologic avansat de Mihai Drăgănescu este, astfel, structural-fenomenologic : cel al inelului – și este vorba, încă o dată, de lumea materială/materialitatea lumii, inelul fiind al lumii materiale²²

¹⁸ Care este, mai degrabă, doar o „ipoteză filosofică”, „o schiță de ontologie”, cum a subliniat autorul însuși (Mihai Drăgănescu, „Argument”, *Inelul lumii materiale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 12), indiferent cât de bine desfășurată.

¹⁹ Mihai Drăgănescu, „Argument”, *Inelul lumii materiale*, p. 11.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 12.

²² „Inelul lumii materiale (I.L.M.) este un model al unității materiale a lumii deoarece nu mai este suficientă afirmarea rădăcinii tuturor lucrurilor în materie și a interdependenței generale a fenomenelor, ci și a justifica, ontologic, modul în care acestea s-ar putea realiza”, Mihai Drăgănescu, „Argument”, *Inelul lumii materiale*, p. 9.

– ce implică multiplicitatea palierelor și straturilor existente în fiecare palier, dar și mișcarea lor reciproc spiralată, „*introdeshiderea*” reciprocă (și care implică și spațiul și timpul) a conștiinței către profunzimi și a acestora către conștiință (profunzimi, lumea cuantică, lumea macroscopică, viul, subiectul uman). Modelul ontologic drăgănescian are drept obiectiv evidențierea *continuității* dintre lucruri: opus simplului model științific în care *discontinuitatea* (dată de corpusculi și de diferențele specifice ale palierelor și straturilor) stă la baza cunoașterii structurilor.

Ceea ce permite construcția acestui model este unitatea dintre materie și informație în toate palierele și straturile sale: această unitate, transfigurată în manifestări în planul conștiinței, generează înțelesurile (și nu doar înțelegerea structurilor) asupra cărora nici știința de până acum și nici filosofia nu au zăbovit îndeajuns. Această unitate, în fine, face ca modelul ontologic drăgănescian să implice o „transparentă”²³, o „transluciditate”²⁴ a palierelor și straturilor pentru conștiința umană (și, parțial, nu numai pentru aceasta): cele mai profunde pot „striga” cu folos omului, adică acesta poate înțelege aceste strigăte „*de profundis*”²⁵.

Un concept propus de Mihai Drăgănescu pentru a permite explicarea unitară a unității dintre materia și informație și, pe de altă parte, a unității proceselor mentale în care există și fenomene explicabile cuantic (deci cu suport fizic) dar și „fenomene specifice ale conștiinței cum sunt intenționalitatea, culoarea, sensul mental, în general toate procesele „subiective” denumite generic *qualia*”²⁶ (deci ca procese informaționale, para-fizice, dacă îmi este permis termenul) este cel de *ortosens*. Acesta corespunde sensurilor – fulgurații – pe care și materia,

²³ Este cuvântul meu, nu este citat.

²⁴ Ionuț Isac, *Problematika ontologică în filosofia structural-fenomenologică*, Târgu Jiu, Editura Fundației „Constantin Brâncuși”, 1998.

²⁵ Această idee a comunicării straturilor de realitate a conturat și conceptul *obiectului ca adunare de multiple evenimente*, implicând deci multiple locuri și numeroase timpuri: obiectul este, deci, colectiv, cf. Christopher Witmore, *A brief manifesto for a symmetrical archaeology*, 2007, <http://traumwerk.stanford.edu:3455/symmetry/817> și Christopher Witmore, Bjørnar Olsen, Michael Shanks and Timothy Webmoor, *Archaeology: The discipline of things*, University of California Press, 2009

²⁶ Mihai Drăgănescu, *Procesarea mentală a informației*, 1997, <http://www.racai.ro/~dragam/ZECE12.HTM>

în „introciocnirea” ei permanentă (dacă mi se permite și mie născocirea unui cuvânt, dar deloc gratuită, așa cum nici Mihai Drăgănescu nu a inovat lingvistic fără motivații, iată, profunde), și conștiința umană le sesizează și le emană permanent în cadrul existenței (deci al permanentelor răspunsuri²⁷).

Dacă, așa cum arată Mihai Drăgănescu, chiar și particulele subcuantice interacționează bazându-se, înainte de toate, pe ortosensul primordial, cel al *ființării și existenței*²⁸ ca atare a particulelor cu care intră în contact, dacă există și ortosensuri fundamentale secundare – cele topologice, dacă există și alte ortosensuri fundamentale secundare legate de mișcare, de cuplare-decuplare, de interacțiune, de integrare în organisme vii, de transmitere a informației și de sarcină, nu reprezintă oare aceste sensuri *adevărate*²⁹ sensurile pe care știința structurală, în căutarea ei deplin respectabilă de a înțelege structurile cele mai arzătoare – adică cele mai legate de folosința umană –, le-a uitat sau le-a subînțeles, trecându-le totuși în uitare? Și nu reprezintă oare aceste ortosensuri tocmai un element care permite înțelegerea mai fină a intenției fenomenologice (care este îndreptarea conștiinței spre un lucru anumit) și, de aici, a înțelegerii ca atare?

Obiectele fizice sunt, în modelul lui Mihai Drăgănescu, și observatori ai lumii materiale, din moment ce „răspund” acestei lumi în urma informației asimilate și asumate că lumea ființează/există și că (și ele existând) trebuie să „răspundă”? Conștiința umană a evoluat – și, într-adevăr ontogeneza repetă filogeneza – astfel până la a sesiza, *more philosophico*, totodată și continuitatea și discontinuitatea lumii și a unității dintre materie și informație. Toată această concepție (în care ortosensul este sensul fenomenologic dat de legătura dintre materie și informație și, pe de altă parte, procesele mentale cuplate cu această unitate materie-informație din profunzimi) duce o întrebare – care este și aceea a lucrării de față – privind poziția conștiinței: unitatea profundă dintre materie și informație înseamnă oare o depășire a vulgarei transcendențe în favoarea imanentismului?

²⁷ Aceste relații de reținere de sensuri și răspunsuri ce prelucrează aceste sensuri constituie ceea ce s-a numit, în tradiția filosofică, „materia în mișcare”.

²⁸ Existența este conceptul preferat de Mihai Drăgănescu pentru lumea viului, ființarea fiind mai degrabă legată de lumea ne-vie.

²⁹ *Ortos*, gr, adevărat.

Este și model epistemologic

Modelul așezării lumii este, mereu, și unul epistemologic. Interdependența lucrurilor și, deci, între domenii – dar această abordare este cumva postmodernă, adică urmează etapei moderne din cunoașterea științifică, în care cercetarea era fragmentată, urmărindu-se cunoașterea precisă prin specializare³⁰ – duce mereu la sesizarea a noi tipuri de conexiuni, straturi, obiecte reale și științifice. În filosofia lui Mihai Drăgănescu, modelul ontologic include ca factor constitutiv al lumii tocmai sensurile care sunt *prinse, construite și aruncate* din nou de oameni³¹.

În fenomenologia lui Husserl, s-a urmărit clarificarea momentului de impact între conștiință și lume. Astfel, ce apare conștiinței este rezultatul intenționalității sale. Conștiința aduce în câmpul său de interes ceva și se îndreaptă asupra acestui ceva. Apoi prin fenomenul perceperii, reflectării, judecării, un ceva prelucrat apare în conștiință, acest ceva conținând și ceva-ul preliminar, îndreptarea preliminară

³⁰ Vezi și Ana Bazac, „Provocarea filosofiei pentru științele sociale”, în *Tendințe în filosofia științelor socio-umane*, coord. Angela Botez și Gabriel Nagăț, București, Editura Academiei Române, 2008, pp. 99 – 128.

³¹ Ca urmare, Mihai Drăgănescu sugerează că trebuie depășită imaginea epistemologică care pleacă de la simplu la compus: simplul însuși (sensurile) este rezultatul defalcărilor din conștiință, adică este un rezultat cultural/istoric. În consecință, simplul trebuie revăzut în lumina sporurilor aduse de cunoaștere, adică trebuie să fim conștienți și de caracterul complex al simplului (idee menționată de Marx în *Grundrisse (Bazele economiei politice, I, Metoda economiei politice, http://www.marxists.org/archive/marx /works/1857/grundrisse/ch01.htm#3)*) și de faptul că el însuși este revizibil, nu numai în sensul permanenței acestei revizuirii, ci și în acela că simplul – conceptul de materie, de exemplu și lăsând la o parte aici caracterul său complex și cultural – se complică, ajungând un simplu de ordin nou, prin integrarea unor cunoștințe și intuiții filosofice. Folosind terminologia antică, se poate spune că Mihai Drăgănescu n-a făcut decât să arate că noeticul, funcția conștiinței nemijlocit unitară a percepției ca prindere nemijlocită a noțiunilor, are loc prin dianoetic, funcția de a lega judecățile tocmai pentru a ajunge la înțelegere. Această mediere înseamnă că se pleacă, în înțelegerea profunzimilor lumii materiale, de la judecată (de la cea legată de capacitatea informațională originară a materiei, capacitate întru materie/ existentă deoarece este vorba de materie). Această începere de la complexul informaterie (și nu de la vechea separare dintre substrat și formă) este o ilustrare concretă de excepție a ceea ce spunea Carl Prantl, *Geschichte der Logik*, 1855, citat de Mircea Florian, „Introducere” la Aristotel, *Organon*, Traducere, studiu introductiv, introduceri și note de Mircea Florian, București, Editura Științifică, 1957, p. 15: „Aristotel condamnă opinia tradițională care pleacă de la simplu pentru a ajunge la compus și propune o altă ordine, care ia ca punct de plecare judecata...”

fulgerătoare a conștiinței/interesului conștiinței asupra a ceva. La rândul său, Mihai Drăgănescu a vrut să explice mai profund acest moment de impact: intenționalitatea conștiinței vine din unitatea profundă dintre materie și informație, din mesajele permanente ale acestei unități în care se scaldă conștiința. Ceea ce înseamnă o mai fină re-decupare a sub-momentelor acestui proces, sub-momente de care conștiința care reflectă „uită” sau face abstracție. Această uitare a fost specifică și științei³². Mihai Drăgănescu a readus în atenție vibrația permanentă a informației ca teren al intenționalității conștiinței.

Modelul insistă, deci, pe circularitatea – ce-i este specifică inelului –: lumea este, firește, obiectivă, dar lumea așa cum o înțelege omul trece prin mintea sa permeabilă și aspiratoare de informație din întregul mediu material³³.

Provocarea pe care acest model o aruncă filosofilor este tocmai *corespondența* dintre modelul de cunoaștere și, pe de altă parte, modelul lumii: potențialitatea infinită a materiei, ortoexistența, este sesizabilă tocmai prin prinderea sensurilor relevate de informație, din ce în ce mai profundă (ortosens); în întregul existenței, interferă *ab initio* materia și informația; (informația nu este, însă, spirit; doar în

³² Mihai Drăgănescu putuse „constata pe plan științific lipsa de unitate a științei care este acoperită filosofic prin conceptul unității materiale a lumii”, „Cuvânt înainte”, *Profunzimile lumii materiale*, p. 12. Cu alte cuvinte, filosoful a atras atenția asupra unui fapt extrem de important pentru istoria științei și, în general, a gândirii: că perspectiva fragmentată a științelor pozitive (ale naturii) a coexistat, din secolul al XIX-lea când a avut loc explozia acestora începând, cu prezumția filosofică a unității materiale a lumii (sau, dimpotrivă, cu aceea a dualismului sau chiar spiritualismului filosofic). Iar această coexistență cerea, odată cu dezvoltarea științelor – inclusiv a celor legate de inteligența artificială –, falsifierea reciprocă a celor două părți. Autorul român a susținut că filosofia materialistă este adevărată într-un mod nou de către revoluția științifică și, în același timp, că această revoluție cere a formă nouă a materialismului.

³³ Constantin Noica a apreciat că în modelul lumii reci „ultima verigă, omul, regăsește și face direct racordul cu începuturile”, cf. „Referat asupra lucrării *Ortofizica* de Mihai Drăgănescu (e neapărat necesar un subtitlu, în general: „Încercare asupra lumii și omului din perspectiva științei contemporane)”, în Mircea Măciu, „Inelul lumii materiale (I.L.M.) – modelul ontologic al secolului XXI”, în Dan Tuفیș, Gheorghe Tecuci, Adrian Rusu, Ionuț Isac (coordonatori), *Mihai Drăgănescu – In medias res*, București, Editura Academiei Române, 2004, p. 189 (vezi și <http://www.racai.ro/MD75/LucrariSimpozion/art14Maciu.pdf>); și în Ionuț Isac, „Receptarea *Ortofizicii* în filosofia românească”, în Dan Tuفیș, Gheorghe Tecuci, Adrian Rusu, Ionuț Isac (coordonatori), *Mihai Drăgănescu – In medias res*, București, Editura Academiei Române, 2004, p. 202.

plan ontologic, și nu ontic, este spiritul întemeietor: ca spirit cunoscător, al celui care reflectă și cunoaște; fiind co-originar în materia profundă, informația este însă transfigurată ca element al lumii tocmai fiind element de cunoaștere; amintindu-l pe Piaget, ne apare clar: la început, elementul ontic devenit ontologic, apoi „rămânerea” la acest nivel – înțelegerea ontologicului –, apoi legăturile dintre acest element și altele, ca și dintre acest înțeles și altele; înțelesul și legăturile evidențiază unitatea dintre esență și existență (deci tot la nivelul cunoașterii); de aceea a vorbit Platon de „reamintire”; din acest punct de vedere, informația și materia sunt originare, și *ab initio* ambele, ambele sunt la nivelul profunzimii deja; informația fenomenologică originară înseamnă că dacă materia intră în relații cu ea însăși – și intră – își transmite (de fapt e vorba de părți care își transmit) informații; acestea se „ciocnesc”, preiau elemente și caracteristici, se creează altele noi, cu caracter mai complex; Informația este temeiul (cognitiv) al universului material-spiritual. În acest sens, informația realizează unitatea lumii materiale, a forțelor fizice, susținând și tendința spre o știință unitară³⁴, sesizată de Vico și de Engels (vezi numărul minim de principii dialectice care „rămân din filosofie”³⁵).

Insistența lui Mihai Drăgănescu pe materialitatea lumii permite înțelegerea mai bună a importanței *percepțiilor* în cunoaștere – căci cele mai „pure” percepții nu sunt decât cele care constituie subzistența cunoașterii, cele peste care omul trece repede, deși în subconștientul său ele rămân³⁶, dar care sunt/rezonează cu ortosensurile profunde ale realității *materiale*³⁷ – și a intuițiilor.

³⁴ Menas Kafatos, Mihai Drăgănescu, *Principles of Integrative Science*, București, Editura Tehnică, 2003.

³⁵ F. Engels, „Dialectica naturii” (1883), Marx, Engels, *Opere*, vol. 20, București, Editura Politică, 1964, pp. 349–350, 352, 354, 367, 508.

³⁶ Iar această interpretare a mea permite înțelegerea valabilității mai largi a ortosensurilor, legate de percepții: ele „întovărășesc” cel puțin primele momente în care copilul devine conștient de existență și de diferitele aspecte ale acesteia, adică și-o poate înțelege folosind cuvinte; vezi, de asemenea, rolul subconștientului, și, așa spune, inclusiv în importantul plan al înțelegerii societății.

³⁷ Este important că Marx, al cărui centru de interes nu a fost ontologia ci, cum se știe, filosofia socială, a observat într-un moment de clarificare filosofică preliminară, că nu materialismul de până la el, ci tocmai idealismul a fost cel care a dezvoltat latura activă a cunoașterii (așa cum o va face și Husserl) – vezi K. Marx, „Teze despre Feuerbach” (1845), 1, în Marx, Engels, *Opere*, vol. 3, București, Editura Politică, 1958, p. 5.

După cum, la inginerul filosof cunoașterea *intelectuală* a lumii materiale implică ridicarea la concepte care trebuie să depășească perspectiva structurală în direcția uneia structuralo-fenomenologice (unde sensurile fenomenologice sunt informațiile fenomenologice, sensuri mentale dezvoltate din informaterie). Vorbind, de exemplu, despre celula vie, se spune că este mai mult decât un automat (reprezentare structurală) tocmai datorită proprietăților fenomenologice: de aceea ea trebuie privită ca un „organism abstract din punct de vedere teoretic”³⁸. Acest organism abstract este conceptul a ceea ce este viul: organizarea, care este, însă, ceva mai mult decât structura³⁹. Este aici o avertizare asupra reduționismului dat de modelele structurale⁴⁰.

Imanent, transcendent

Este cumva corespondența dintre modelul cunoașterii și modelul lumii o idee ce ar sugera la Mihai Drăgănescu introducerea unei perspective spiritualiste?

Logica cercetării, pornind de la ingineria fenomenelor vizibile la informație, l-a determinat pe Mihai Drăgănescu să respingă deplin ideea conștiinței extramundane ca *movens* al lumii. Dar dacă este clar că nu are nici un rost să așteptăm explicarea lucrurilor de la o forță exterioară de

Filosoful român a arătat și el: „Nu sunt motive pentru omul de știință profund, consecvent, de a se depărta de materialism, de a admite un punct de vedere idealist sau realist. El poate fi însă atent la anumite aspecte ale filosofiei idealiste și, în măsura în care acestea pot reflecta aspecte ale realității materiale care au fost neglijate de știință sau chiar de filosofia materialistă, să le reconsidere pentru a le da o interpretare nouă. Oare Marx și Engels nu au procedat astfel în secolul trecut?” „Cuvânt înainte”, *Profunzimile lumii materiale*, ediția citată, p. 10.

Mihai Drăgănescu a vrut tocmai să arate posibilitatea deschiderii spre percepțiile de substrat pornind de la un model materialist, posibilitatea înglobării lor în acest model.

³⁸ Mihai Drăgănescu, *Teoria celei ca organism abstract*, București, Institutul Politehnic București, 1988, p. 4. Studiul este republicat în Mihai Drăgănescu, Gheorghe Ștefan, Corneliu Burileanu, *Electronica funcțională*, București, Editura Tehnică, 1991, pp. 393–407.

³⁹ Mihai Drăgănescu, „Sur la notion et le domaine de la vie artificielle”, *Bulletin de la Classe des Sciences*, 6e série, Tome VI, 7–12, 1995 (Académie Royale de Belgique).

⁴⁰ Chiar măsurarea, cerință și rezultat al modelelor structurale, duce la întrebări privind limitele ei de mai multe feluri. O sesizare a unei limite a fost noțiunea de reperabilitate, ne-echivalentă cu aceea de măsurabilitate, vezi și scrisoarea lui Poincaré din Léon Walras, „Économique et mécanique” (1909), *Bulletin de la Société Vaudoise de Sciences Naturelles*, vol. 45, pp. 313–325, <http://homepage.newschool.edu/het//texts/walras/walrasmech.pdf>

esență deosebită⁴¹, faptul că materia se mișcă prin informația pe care o poartă permite tot felul de speculații. Dacă informația strigă *de profundis*, nu cumva ea este semnul unei identități între lume și conștiința sa imanentă? Deci nu cumva această conștiință, de esență diferită față de lume, este marca unui panteism neexprimat de autor? Nu, în nici un caz. Lăsând la o parte că stările ultime ale unității dintre materie și informație sunt, deocamdată, adevărate doar mental⁴², informația nu este Conștiința dată, ci, având drept suport materia⁴³ și *făcând parte din natura materiei*⁴⁴, se manifestă prin n forme, ajungând la un moment dat în forma gândirii, conștiinței (spiritului⁴⁵) – inclusiv ca poezie, computație, filosofie –: în acest fel, conștiința își poate propune crearea a noi universuri mentale, sociale, culturale și, de ce nu?, a noi universuri materiale. Și, atenție!, nu numai informația este modul de relaționare a lucrurilor, și a conștiinței cu materia, ci și materia ca atare. La fel, nu se poate spune că modelul

⁴¹ Dimpotrivă, există câteva principii asumate – al auto-coerenței materiei, al materiei profunde, al universalității ontologice a informației, al universalității ontologice a energiei, al tendințelor devenirii – care cer, la nivelul cunoașterii, principiul modelelor structural-fenomenologice, care exclud această perspectivă. Vezi Mihai Drăgănescu, *L'Universalité ontologique de l'information*, 1996, <http://www.racai.ro/books/draganescu/tdm.html>.

⁴² În experimente filosofice.

⁴³ Materia profundă nu poate să fie decât materială dar cognoscibilă fenomenologic, Mihai Drăgănescu, *L'Universalité ontologique de l'information*, 1996, <http://www.racai.ro/books/draganescu/tdm.html>, <http://www.racai.ro/books/draganescu/chap3-3.html>

⁴⁴ „Informația este un principiu imaterial, nu în sine ci mereu în materie și substanță. Informația este, totuși, materială deoarece ea reprezintă un proces care are loc în materie: fără a fi ea însăși materie, ea îi este o manifestare. Ea are, ca să spunem așa, un caracter ideal, dar atenuat și care nu poate să se ridice nici deasupra nici dincolo de materie, fiind la egalitate cu materia... Singura diferență între fenomen informațional și semnificație este că primul are loc numai în informaterie. Când acest proces informațional se produce într-un organism viu, îl numim conștiință...Semnificația provine inițial din conștiință, dar omul nu o atinge decât în cadrul vieții sale sociale. Totuși, semnificația poate să se separe de conștiință și să funcționeze singură, dar niciodată ea nu se separă de substanță...Inteligența artificială nu conține decât semnificații...vrem să spunem că semnificația este structurală, dar conștiința este fenomenologică”, Mihai Drăgănescu, *L'Universalité ontologique de l'information*, 1996, <http://www.racai.ro/books/draganescu/tdm.html>, <http://www.racai.ro/books/draganescu/chap11.html>.

⁴⁵ „Spiritul nu este creierul, ci în creier...ceea ce subliniază diferența dar și unitatea lor...este de natură informațională, atât structurală cât și fenomenologică”, Mihai Drăgănescu, *L'Universalité ontologique de l'information*, 1996, <http://www.racai.ro/books/draganescu/tdm.html>, <http://www.racai.ro/books/draganescu/chap4.html>

lui Mihai Drăgănescu ar ascunde vreun panteism secret: căci informația nu se află nici dincolo de univers și nici nu are o forță mai mare decât materia. Materialismul lui Mihai Drăgănescu este inexorabil⁴⁶, răspunzând astfel și ideii, apărută ca atare târziu în filosofie, a transcendenței⁴⁷. (Din acest punct de vedere, adepții tradiționali ai imanenței nu sunt opuși, în fond, ideii transcendenței⁴⁸). Și Noica a arătat că Mihai Drăgănescu nu a împărtășit defel panteismul.

Mai degrabă, însă, Mihai Drăgănescu este solidar cu perspectiva deleuziană a *planului imanenței*: acesta descrie imaginea gândirii consistente cu sine însăși, ceea ce trebuie gândit și, în același timp, nu poate fi gândit⁴⁹: în fond, unitatea dintre materie și informație din profunzimi și până la conștiința omului este tocmai o asemenea concepere imanentă a lucrurilor, spre o realitate mereu mai profundă către care mai degrabă omul este cel care „strigă” pentru a o cunoaște⁵⁰.

⁴⁶ Mihai Drăgănescu, *Conștiința fundamentală a existenței*, 1997, http://www.racai.ro/~dragam/CONSTF_1.HTM: „Dacă dincolo de știința structurală nu se mai poate vorbi de știință, atunci, peste anumite limite pe care nu le mai poate depăși, știința nu mai poate explica realitatea. Omul ar fi atunci iremediabil limitat în cunoașterea realității prin rațiune și știință. Dar nu am susținut acest punct de vedere, din contră, am arătat cum știința se poate extinde dincolo de structural pentru a deveni o știință structural-fenomenologică. O asemenea știință va înainta și ea până la eventuale noi limite, poate tocmai legate de existența posibilă a unei conștiințe fundamentale a existenței. Conștiința omului este o conștiință în univers. Dacă ne imaginăm existența unui unic univers închis, o conștiință fundamentală ar trebui să se găsească undeva sau într-un anumit mod în acest univers. A se afla într-un anumit loc în univers nu se poate susține în conformitate cu toate datele științei despre univers; a fi distribuită în întreg universul ar însemna ca ea să fie prezentă direct în fiecare punct al universului, dar nici din punct de vedere psihologic, nici din punctul de vedere al experienței religioase și nici al cunoașterii științifice o asemenea posibilitate nu poate fi reținută”.

⁴⁷ Alexandru Surdu, *Filosofia pentadică I: Problema transcendenței*, București, Editura Academiei Române, 2007, a arătat, la nivelul categoriilor, că transcendența este ceea ce este dincolo de celelalte categorii ale existenței, fiind categoria de pe urmă a filosofiei; și că deși „lasă impresia, ontic și gnoseologic, că precede Existența și stă la baza acesteia,...situația este contrară...trecerea (transcenderea)...se face pornind de la Existență”, pp. 73, 83.

⁴⁸ „Când vreo imanență este interpretată ca imanentă la Ceva, putem fi siguri că acest Ceva reintroduce transcendența”, Gilles Deleuze et Felix Guattari, *Qu'est-ce que la philosophie ?*, Les Éditions de Minuit (coll. « Critique »), Paris, 1991, p. 45.

⁴⁹ „temeiul absolut al filosofiei, baza sau deterritorializarea sa, fundamentul pe care ea își creează conceptele”, *ibidem*, p. 49.

⁵⁰ În sonetul lui Baudelaire, *De profundis clamavi* (1857), omul se află în profunzimi haotice, neclare și ar dori să se ridice la cunoașterea, deci ordonarea lumii.

Provocarea

În acest spirit, Mihai Drăgănescu a demonstrat, în *experimentul său filosofic*⁵¹, că, așa cum ortosensurile primare (legate de sensul existenței ca atare) „reprezintă o formă de infraconștiință, o sensibilitate cu un conținut semantic precis, dar atât. Dar nu încă o conștiință deplină”, așa aceleași legi ale modelului structural-fenomenologic permit conceperea unei *conștiințe fundamentale*. Dar: 1) speculația sa are în vedere numai legile științifice și explicațiile din modelul său („utilizând aceleași principii ale naturii”, căci „Dacă ar fi un principiu în sine și separat de celelalte principii fundamentale ale existenței, ea (AB, conștiința fundamentală) ar fi atât de depărtată de orice posibilitate științifică, sau cu repere științifice, de a o aborda încât afirmarea existenței ei rămâne, pentru un timp istoric care nu poate fi prevăzut, o chestiune de credință. În acest caz nu putem fi siguri de existența ei”. Numai dacă „anumite principii fundamentale ale existenței pot oferi elementele unei posibile autoexistențe a conștiinței fundamentale, atunci aceasta devine plauzibilă”⁵², și 2) ideea de conștiință fundamentală decurge din principiile ortofizice, deci din caracterul structural-fenomenologic al modelului ontologic și de cunoaștere.

Dar atunci, „s-ar putea să se constituie și universuri oglindă ale unei conștiințe fundamentale a existenței”. „Existenta apare atunci ca o minte, dar nu o minte pură sau unisubstanță, ci o minte constituită din ingredientii fundamentali și procesualitățile fundamentale ale existenței. Conștiința fundamentală a existenței apare într-adevăr posibilă⁵³. Ea este însă deosebită de conștiința omului, are alte

⁵¹ La Mihai Drăgănescu, experimentul filosofic este, în primul rând, un experiment informațional („posedă conținutul unui raționament și forma experimentului”, Mihai Drăgănescu, *Inelul lumii materiale*, p. 436–437), o conștientă susținere de ipoteze filosofice cu ajutorul unei metode raționaliste. El implică, astfel, un nivel *meta-filosofic*, de judecare a constructelor filosofice. Vezi și Ionuț Isac, *Introducere în filosofia structural-fenomenologică. Paradigma ortofizicii*, Târgu-Mures, Editura Ardealul, 2001, e-book, <http://www.scribd.com/doc/8598346/Ionuț-Isac-Introducere-in-Filosofia-Structural-Fenomenologica-Paradigma-Ortofizicii>.

⁵² În rest, informația, ce implică răspunsuri la impulsuri (mesaje), este ceea ce generează subiectivitatea (Noica) generală, mergând de la ortosensurile primare la conștiința fundamentală.

⁵³ „Altfel spus, conștiința fundamentală se bazează pe o legătură directă dintre informaterie (care, să nu uităm, prezintă sensibilitatea infraconștiinței existenței) și ortoenergie, legătură care dă naștere la minte cosmică fenomenologic-structurală, în timp ce mintea omului este structural-fenomenologică”.

preocupări, nu este antropomorfă, fără a exclude și o posibilă convergență între acestea”.

Așadar, „Dacă infraconștiința fundamentală face parte din principiile fundamentale și acest lucru se înscrie în mod firesc într-o concepție filosofică cum este aceea ortofizică, atunci o conștiință fundamentală devine filosofic necesară în contextul tuturor principiilor dovedite și propuse de o asemenea concepție”⁵⁴.

Mihai Drăgănescu a ținut, însă, să facă două observații. Una este că traducerea pentru conceptul de conștiință fundamentală a existenței este „ființa prin excelență, dincolo de viață și, implicit, de moarte” (AB, deci dincolo de universul cunoscut, dar suprapunându-se cu potențialitățile infinite ale infinitelor universuri). Dar o asemenea traducere pune discuția în planul filosofic și, desigur, nu este locul aici să menționăm teoriile ființei. A doua este că „noțiunea de Dumnezeu în aceste religii ar putea fi un anumit mod de receptare a conștiinței fundamentale a existenței”⁵⁵. Noțiunea de Dumnezeu „pare atunci plauzibilă”⁵⁶. Este aici, cumva, o acceptare a unei ființe supreme etc.? Mai degrabă, o tratare foarte științifică a unei ipoteze.

Cu alte cuvinte, este vorba, încă o dată, de un *experiment filosofic*: cel al forjării modelului ontologic al totului conceptibil – căci *acest tot conceptibil (ceea ce înseamnă o înfinitate de posibilități) este ființa* – în care, desigur, și universuri și o conștiință fundamentală sunt plauzibile. Este vorba, deci, de modele, demonstrații, rigoare în gândire, asumare

⁵⁴ În *Eseuri. Convorbiri în timp și peste timp cu Constantin Noica*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 103–104, Mihai Drăgănescu a subliniat că Dumnezeu „ar putea fi”: „numai ideea, gândul de Dumnezeu”, „o metaforă, o idee poetică despre cosmosul profund”, „o scânteiere informaterială, un eveniment rar”, „spiritul colectiv al oamenilor”. Iar „Spiritul colectiv al oamenilor ar putea crea cândva un nou univers, conform principiului antropocentric al succesiunii universurilor și ar fi ca și când Dumnezeu ar fi creat acel univers. Dar nimeni nu poate crea cosmosul, cu înțeles de cosmos profund și total”.

⁵⁵ Toate aceste ultime citate, din Mihai Drăgănescu, *Conștiința fundamentală a existenței*, 1997, http://www.racai.ro/~dragam/CONSTF_1.HTM.

⁵⁶ Și Stephen Hawking împărtășește această concepție a plauzibilității *ideii* de Dumnezeu (vezi *Stephen Hawking mentions God's mind*, 2009, <http://www.youtube.com/watch?v=DkvNZoSN4uU>). În același sens, vezi mai înainte argumentul ontologic al existenței lui Dumnezeu la nivelul unei existențe esențiale. Adică esența și existența sunt distincte *rațional*. Vezi și Juan Carlos Moreno Romo, *Vindicación del cartesianismo radical*, Barcelona, Anthropos editorial, 2010, mai ales pp. 106–122.

transparentă și seacă a prezumțiilor, inclusiv a principiului falsifierii. În acest cadru, conștiința fundamentală, deși se poate spune că a fost intuită și de religii, este doar *o idee de studiat și aprofundat* (în cadrul aprofundării generale a cercetării filosofice și științifice) și nu un temei al religiilor *ca practici sociale*. Provocarea implicită pe care o lansează Mihai Drăgănescu privește tocmai trecerea de la *ideea* de conștiință fundamentală (speculație în cadrul unui experiment filosofic) la *instituția socială a bisericii*: din punct de vedere științific, o asemenea trecere nu este legitimă⁵⁷, Mihai Drăgănescu punând-o implicit sub semnul întrebării. Căci ideea conștiinței fundamentale dintr-un experiment

⁵⁷ Este vorba de paradigmele diferite ale diferitelor școli sau domenii de gândire: aceste paradigme pot fi reciproc traductibile (vezi Valentin Mureșan, „Despre posibilitatea demarcării filosofiei”, în *Cunoaștere și analiză. Volum omagial Mircea Flonta*, București, All Educational, 1998), dar *nu sunt interșanjabile* (Mircea Flonta, „Grammatici certant. Discuție cu Valentin Mureșan despre, monocentrism ierarhic și, pluralism filosofic” în același volum, consideră chiar non-interșanjabilitatea drept echivalentă cu non-inter-traductibilitatea), adică *nu se legitimează reciproc*. Dacă în optica restrânsă a lui Mircea Flonta legitimitățile fiecărui domeniu/școli de gândire decurg doar din logica internă a fiecăruia/fiecăreia, eu consider că legitimitățile mai profunde și mai întemeiate vin din câmpul exterior școlilor, cel social, din obiectul comun relevat în acest câmp social.

Dar între religie și, pe de altă parte, știință/filosofie nu există un obiect comun: câmpul comun este, firește, societatea, din interesele diferite din ea au urmat domeniul religiei și, pe de altă parte, al filosofiei/ științei, dar asta înseamnă deja că obiectul religiei este *adorarea ființei supreme ca legitimare a puterii religiei și bisericii*, pe când obiectul filosofiei și al științei este cunoașterea rațională a lumii. Această diferență de obiect a generat și diferența de metodă sau de intenție: metoda religiei este *legitimarea transcendenței divine* (deci poziționării extramundane și superioare), metoda filosofiei (să rămânem doar la ea) este crearea conceptelor filosofice în urma demonstrațiilor raționaliste. Din acest punct de vedere al conceptelor de transcendent (AB, în sensul divinității transcendente față de lume) și transcendent (AB, în sensul lui Kant, forme apriorice ale cunoașterii, deci, simplificând, concepte create de om), modelul ontologic drăgănescian exclude transcendentul, suscitând focalizarea atenției asupra transcendentului. Căci, așa cum a arătat autorul, știința exclude crearea universului cunoscut de către o forță exterioară, deci în afara legilor naturii. Iar pe de altă parte, materia profundă, infinitele universuri, ortosensurile pot implica o conștiință fundamentală care este cu totul altceva decât divinitatea.

(Pentru conștiința fundamentală ≠ divinitate, vezi Stephen Hawking și Leonard Mlodinow, *The Grand Design*, la care în modelul creării universului (AB, deci model în cadrul științei structurale și asupra universului ca noțiune a acestei științe) „Dumnezeu nu este necesar”, cf. Adam Gabbatt, “Stephen Hawking says universe not created by God”, 2 September 2010, <http://www.guardian.co.uk/science/2010/sep/02/stephen-hawking-big-bang-creator>).

filosofic nu legitimează nici adorarea acestei conștiințe – transfigurate în ființa supremă direct creatoare a soartei omului și profund implicate în această soartă – și nici confiscarea „vocii” sale de către grupuri de oameni organizați în instituții care impun ordinea socială și limitele gândirii și acțiunii umane.

Mihai Drăgănescu și-a avansat filosofia în deplină cunoștință de noutatea sa care forțează dogmatisme, legate inclusiv de consecințele modelului ontologic structuralo-fenomenologic asupra religiei. Spre sfârșitul vieții sale, omul Mihai Drăgănescu a fost, firește, marcat de pecetea restauraționistă a timpului⁵⁸, dar filosofia sa emană mesaje non-conformiste limpezi: poate „uneori ar trebui încurajată dacă ea contribuie la ridicarea morală a omului, la civilizația socio-umană și la binele mental al omului. Dar religia nu trebuie să se opună ridicării oamenilor, prin rațiunea lor, la spiritualitatea filosofică”⁵⁹. Căci, „dacă religia binecuvântează pe oameni, filosofia îi binegândește”⁶⁰.

Mai mult: dacă prin filosofie poate fi satisfăcută „tensiunea filosofică a omului” – tensiune ce poate fi doar „calmată” de anumite filosofii și religii –, „numai printr-o viziune științifică și poetică asupra lumii pot fi satisfăcute simultan rațiunea și afectivitatea adâncă a omului”⁶¹. Religia rămâne o ideologie de avarie, exterioară și științei și filosofiei sincere și provocatoare, și nevoii profunde a omului de sinceritate, consecvență și altruism. Filosofia deschide drumul buneigândirii a oamenilor, inclusiv prin știință: prin permanentul joc între ipoteze și certitudini; în timp ce religia, oferind numai certitudini,

Așadar, filosofia lui Mihai Drăgănescu anulează inferența cunoscută a spiritualismului (această inferență are loc în pașii următori: mintea/spiritul ca model de comandă a forțelor fizice, autonomizarea modelului de comandă, legitimarea de către acest model autonom a instituțiilor social-istorice).

⁵⁸ Această pecete a constat în principal în re-intărirea rolului religiei în societate. Deși convins de nocivitatea frânării de către religie a cunoașterii, Mihai Drăgănescu a părut la un moment dat descumpănit de profundele semne de criză din societate, adică de irraționalitatea tratării lucrurilor de către oameni, considerând că se speră ca „divinitatea să intervină în salvarea (omenirii) prin miracolele ei majore... (salvarea) depinde acum numai de intervenția miraculoasă a divinității, de la sine sau la apelul nostru” (*Societatea conștiinței*, 2007, p. 226).

⁵⁹ Mihai Drăgănescu, *Eseuri. Convorbiri în timp și peste timp cu Constantin Noica*, *ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ Mihai Drăgănescu, *Informația materiei*, București, Editura Academiei Române, 1990, p. 46.

seacă și iscodirea rațională și sentimentul: îi rămâne doar binecuvântarea, surogatul de intenție omenească⁶².

Bibliografie

- [1] Baudelaire Charles, *De profundis clamavi* (1857)
- [2] Bazac Ana, „Provocarea filosofiei pentru științele sociale”, în *Tendințe în filosofia științelor socio-umane*, coord. Angela Botez și Gabriel Nagăț, București, Editura Academiei Române, 2008
- [3] Ciomoș Virgil, *De la experiența sublimului la starea de excepție*, București, Paideia, 2006
- [4] Delleuze Gilles et Felix Guattari, *Qu'est-ce que la philosophie ?*, Les éditions de Minuit (coll. « Critique »), Paris, 1991
- [5] Drăgănescu Mihai, *Profunzimile lumii materiale*, București, Editura Politică, 1979
- [6] Drăgănescu Mihai, *Teoria celulei ca organism abstract*, București, Institutul Politehnic București, 1988
- [7] Drăgănescu Mihai, *Inelul lumii materiale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989
- [8] Drăgănescu Mihai, *Informația materiei*, București, Editura Academiei Române, 1990
- [9] Drăgănescu Mihai, *Eseuri. Convorbiri în timp și peste timp cu Constantin Noica*, București, Editura Academiei Române, 1993
- [10] Mihai Drăgănescu, „Sur la notion et le domaine de la vie artificielle”, *Bulletin de la Classe des Sciences*, 6e série, Tome VI, 7–12, 1995 (Académie Royale de Belgique).
- [11] Drăgănescu Mihai, *L'Universalité ontologique de l'information*, 1996, <http://www.racai.ro/books/draganescu/tdm.html>
- [12] Drăgănescu Mihai, *De la filosofia la știința mentalului*, 1997, http://www.astech.ro/documentatie/DE_LA_FILOSOFIA_LA_STIINTA_MENTALULUI.doc
- [13] Drăgănescu Mihai, *Procesarea mentală a informației*, 1997, <http://www.racai.ro/~dragam/ZECE12.HTM>
- [14] Drăgănescu Mihai, *Conștiința fundamentală a existenței*, 1997, http://www.racai.ro/~dragam/CONSTF_1.HTM
- [15] Drăgănescu Mihai, *The Frontiers of Science and Self-Organization*, 2000, <http://www.racai.ro/~dragam/Frontiers.html>
- [16] Engels F., „Dialectica naturii” (1883), Marx, Engels, *Opere*, vol. 20, București, Editura Politică, 1964

⁶² Iată o nouă convergență între Mihai Drăgănescu și Stephen Hawking: „există o diferență fundamentală între religie, care este bazată pe autoritate, și știință, care este bazată pe observație și rațiune”, Ki Mae Heussner, *Stephen Hawking on Religion: 'Science Will Win'*, June 7, 2010, <http://abcnews.go.com/WN/Technology/stephen-hawking-religion-science-win/story?id=10830164>

- [17] Flonta Mircea, „Grammatici certant. Discuție cu Valentin Mureșan despre ‚monocentrism ierarhic’ și ‚pluralism filosofic’”, în *Cunoaștere și analiză. Volum omagial Mircea Flonta*, București, All Educational, 1998
- [18] Florian Mircea, „Introducere” la Aristotel, *Organon*, Traducere, studiu introductiv, introduceri și note de Mircea Florian, București, Editura Științifică, 1957
- [19] Gabbatt Adam, “Stephen Hawking says universe not created by God”, 2 September 2010, <http://www.guardian.co.uk/science/2010/sep/02/stephen-hawking-big-bang-creator>
- [20] *Stephen Hawking mentions God's mind*, 2009, <http://www.youtube.com/watch?v=DkvNZoSN4uU>.
- [21] Heussner Ki Mae, *Stephen Hawking on Religion: ‚Science Will Win’*, June 7, 2010, <http://abcnews.go.com/WN/Technology/stephen-hawking-religion-science-win/story?id=10830164>
- [22] Isac Ionuț, *Problematika ontologică în filosofia structural-fenomenologică*, Târgu Jiu, Editura Fundației „Constantin Brâncuși”, 1998
- [23] Isac Ionuț, *Introducere în filosofia structural-fenomenologică. Paradigma ortofizicii*, Târgu-Mures, Editura Ardealul, 2001, e-book, <http://www.scribd.com/doc/8598346/Ionuț-Isac-Introducere-in-Filosofia-Structural-Fenomenologica-Paradigma-Ortofizicii>
- [24] Isac Ionuț, „Receptarea Ortofizicii în filosofia românească”, în Dan Tufiș, Gheorghe Tecuci, Adrian Rusu, Ionuț Isac (coordonatori), *Mihai Drăgănescu – In medias res*, București, Editura Academiei Române, 2004
- [25] Marx Karl, „Teze despre Feuerbach” (1845), 1, în Marx, Engels, *Opere*, vol. 3, București, Editura Politică, 1958
- [26] Marx Karl, *Grundrisse (Outlines of the Critique of Political Economy)*, The Method of Political Economy, <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1857/grundrisse/ch01.htm#3>
- [27] Măciu Mircea, „Inelul lumii materiale (I.L.M.) – modelul ontologic al secolului XXI”, în Dan Tufiș, Gheorghe Tecuci, Adrian Rusu, Ionuț Isac (coordonatori), *Mihai Drăgănescu – In medias res*, București, Editura Academiei Române, 2004
- [28] Kafatos Menas, Mihai Drăgănescu, *Preliminaries to The Philosophy of Integrative Science*, Academy of Scientists-Romania, e-book, (MSReader), Academy of Scientists, Romania, 2001
- [29] Kafatos Menas, Mihai Drăgănescu, *Principles of Integrative Science*, București, Editura Tehnică, 2003
- [30] Juan Carlos Moreno Romo, *Vindicación del cartesianismo radical*, Barcelona, Anthropos editorial, 2010
- [31] Mureșan Valentin, „Despre posibilitatea demarcării filosofiei”, în *Cunoaștere și analiză. Volum omagial Mircea Flonta*, București, All Educational, 1998
- [32] Pataphysics, <http://en.wikipedia.org/wiki/Pataphysics>
- [33] Surdu Alexandru, *Filosofia pentadică I: Problema transcendenței*, București, Editura Academiei Române, 2007
- [34] Walras Léon, „Économique et mécanique” (1909), *Bulletin de la Société Vaudoise de Sciences Naturelles*, vol. 45, pp. 313–325, <http://homepage.newschool.edu/>

het//texts/walras/walrasmech.pdf

- [35] Witmore Christopher, *A brief manifesto for a symmetrical archaeology*, 2007, <http://traumwerk.stanford.edu:3455/symmetry/817>
- [36] Witmore Christopher, Bjørnar Olsen, Michael Shanks and Timothy Webmoor, *Archaeology: The discipline of things*, University of California Press, 2009.